

О. О. Якименко

Інвенція та диспозиція передмов
до Учительного Євангелія 1637р.

Тексти двох передмов до УЄ 1637 р. (передмова до Б. Стеткевича та передмова до чительника) побудовані за правилами класичної риторики, яка на той час викладалась у більшості навчальних закладів Речі Посполитої. Тому тексти можна поділити за частинами диспозиції та визначити види аргументів, за допомогою яких автор прагне вплинути на адресата.

Передмови до УЄ 1637 р. включають усі основні частини диспозиції (вступ, підтвердження і завершення) та одну додаткову – нарацію. Найбільшу частину тексту в обох передмовах становлять опосередкований вступ та підтвердження.

Відмінності у риторичних схемах передмов зумовлені насамперед їхнім жанром. Передмова до Стеткевича належить до деліберативного жанру,

мета передмови – уславлення роду Стеткевичів. Передмова до чительника належить до епідейктичного жанру, мета – порада адресатові.

Ефект, якого прагне досягти автор (пристрасті): у першій передмові – гордість із приводу присвяти книги, прихильність до видавця; у передмові до чительника – повага до священницького стану, почуття обов'язку.

Аргументи у передмовах є складними та розширеними: часто прості аргументи являють собою посилки складного аргумента, який іноді може утворювати період, що доводить уживання характерних для цієї структури розділових знаків (двокрапка, крапка з комою) та великої літери всередині речення.

У передмовах використовуються такі види аргументів: епіхерема, ентимема, сорит. Останній вид аргумента визначаємо лише умовно, оскільки послідовний зв'язок між його посилками не настільки тісний, як у класичних прикладах. Найчастіше зустрічаються випадки, коли ентимема є посилкою сорита.

У досліджуваних нами текстах виявлений також аргумент, визначення якого немає у класичній риторичі: таке судження включає кілька посилок, але зв'язок між ними не послідовний, а паралельний. Силогізми та дилеми у передмовах до УЄ 1637р. не використовуються. Силогізм характерний лише для формальної логіки.

За походженням аргументи найчастіше індуктивні. Крім того, часто використовуються приклади, в основному – цитати з Біблії, іноді – посилення на історичні події (у передмові до Стеткевича – перелік заслуг адресата та його роду).

Автор використовує топоси: посилення на авторитет (найчастіше це слова біблійних пророків та апостолів, Ісуса Христа), порівняння, наприклад, священник порівнюється із шлунком, а боже слово – з поживою, яка в нього вкладається. Риторична схема передмов відрізняється від будови проповідей Учительного Євангелія більшою складністю, що є невід'ємною ознакою барокових текстів. Це можна пояснити належністю Петра Могили, якого вважаємо автором творів, до митців епохи бароко. Проповіді ж є перекладами Учительного Євангелія Каліста, що були видані Мелетієм Смотрицьким 1616 р.

Відмінності між передмовами зумовлені різним жанром, метою творів та зверненістю до різних адресатів. Але ця різниця не заперечує того, що обидва твори побудовані за правилами класичної риторики.